

שמות רזע

פרשת ויקרא

משים נפשו בכפו, שנאמר (איכה ג, מא):
"נשא לבבנו אל כפיים". איני, והא אוקים
שמואל אמורא עליה ודרש (תהלים עת, לו):
"ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא
נכון עמו, ולא נאמנו בבריתו", ואף על פי
כן (שם שם): "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית"

① אשר הכתה

וגו'! לא קשיא, כאן ביחיד כאן בצבור. פירוש,
שסדר התפילה שהוא בצבור אף שהוא בלא
כוונה, מתקבלת. לא כן הבקשה החדשה,
היא צריכה להיות בכוונה מופלגת. ואמרו
בירושלמי ברכות (פרק ד הלכה ד) שאחיתופל
היה מתפלל שלוש תפילות חדשות בכל יום
[אולי על זה אמר דוד במזמור שאמר על
אחיתופל (תהלים כה, יח) "ערב ובוקר וצהרים
אשיחה" — כי אין אני מתפלל יותר מהחיוב
— "וישמע קולי"]. והנה ⁸ הרב הוא בעצמו
מזיק, שברזל שיש לו חדוד ממת בכל שהוא,
ואין צריך אומדן [רמב"ם פרק ג' מרוצת,
הלכה ד ⁹]. אבל הקשת בעצמו אינו מזיק,
רק כוח המורה ¹⁰, ותלוי לפי כוח ורחוק
המורה בקשת. לזה קרא לתפילה בשם "הרבי"
— שהיא אף בלא כוונה מרובה; ובעותי בשם
קשתי — שהיא כמו קשת שהיא עד "שמישים

מה, כב כחרכי וכקשתו.
* תרגם אונקלוס "בצלתי ובבעותי". "צלתי"
— הוא סדר תפילה הקבוע כמו שאמר, השבח
והתפילה וההודעה מעכבין (תוספתא מנחות
ו, ו). ו"בעותי" — הוא בקשה, אשר אמר,
אם רצה אדם לחדש בתפילתו, מעין כל ברכה
שואל אדם צרכיו, יעויין פרק קמא דעבודה
וזה בזה ¹. והנה הנפקא מינה ², כי סדר
תפילה — שזו עבודה קבועה — אין הכוונה
לעכב ³, ואם כיוון לבבו באבות סגיא, ובכוונה
מועטה סגיא ⁴. לא כן בחידוש, שמבקש האדם
צרכיו מחדש, בעי כוונה יתירה ⁵. ואולי נכלל
זה בהא דאמרו פרק קמא דתענית (ח, א):
אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן

נפשו בכפו". ולכן אמר ברכות דף ה, א:
"כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאילו אוחז
הרב של שתי פיפיות וכו'", כי על מיטתו
איננה בכוונה מרובה ¹¹. ולכן אמר (תהלים
ו, י) "שמע ה' תחינתי" — זה בקשתי,
שצריכה כוונה מרובה ¹², כל שכן "ה' תפילתי
יקח" — שאין צריך כוונה כל כך ¹³, ודו"ק
היטב ¹⁴.

② כי נזכר ויא

תוכחה מאוחרת

"ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני, יתר שאת ויתר עז. פחו כמים אל
תותר כי עלית משכבי אביך, אז חיללת יצועי עלה" (ברא' מט, ג-ד).
יעקב אבינו, מוכיח בפסוקים אלה את ראובן בכורו על חטא בלהה,
והקושיא הנשאלת בעקבות הדברים היא פשוטה: מעשה בלהה אירע
כאשר חזר יעקב מחרן, ועל פי חז"ל היה אז יעקב בן תשעים ותשע שנה
(ברא' לה, כב; מגי' יז). כיום, בעת התוכחה, יעקב הוא בן מאה ארבעים
ושבע שנה; דהיינו, מאז המקרה חלפו ארבעים ושמונה שנה. בכל השנים
הארוכות הללו שתק יעקב, ולא מצא לנכון להוכיח את ראובן על אותו
מעשה; — מדוע? הרי ודאי שידע על המעשה (בר"ר צז, ד), שכן נאמר שם
במפורש: "... וילך ראובן... וישמע ישראל... (ברא' שם). ואם תאמר שסלח
לו אז — מדוע זה חזר בו והחליט להוכיחו דווקא לפני מותו, ולאחר כיוכל
שנים?

(10)

— רש"י (לדבר' א, ג) עסק כבר בשאלה זו, ואמר שיעקב לא הוכיח את
ראובן בכל השנים הללו, כי פחד שראובן ילך וידבק בעשו עקב כך. ולמרות
כל המעלות שיש לתוכחה, מבליג יעקב בדבר שלדעתו אכן ראוי להוכיח
— וכפי שעשה בסופו של דבר —, והכל בשל החשש שמא תהיינה תוצאות
שליליות לאותה תוכחה. . . .

(7)

ראובן עלול לעזוב את יעקב אם כבודו ייפגע, ולעבור למחנהו של עשו. —
אבל האם שם ישיג כבוד גדול יותר?! הרי ראובן יודע שהכבוד האמיתי
אמתיו לו רק אצל יעקב, רק בתוך עם ישראל; הרי על זאת חונק מניקות.
— אבל רואים, שכוח זה של הכבוד, — של אדם שכבודו נפגע —, עלול
לעביר את האדם על דעתו הישרה. הפגיעה בכבודו של אדם, עלולה
לדחוף אותו למעשים שהם בניגוד להכרתו והשקפת-עולמו; לפעולות
זנוגדות את כל מה שהוא מאמין בו באמונה שלימה. ואם ראובן חשוד על
כך — צריך לדעת בקל וחומר, שכל אחד מאיתנו חשוד על כך. בכל אחד
|| קיים כוח זה של מוכנות נפשית לוותר על היקר ביותר, ובלבד שהכבוד
האנושי לא ייפגע.

(3) א' ס' ק' ק' ק'

(4) א' ס' ק' ק' ק'

קָלָלוּ שֶׁל דָּבָר, הַקְּבוֹד הוּא הַדּוֹחֵק אֶת לֵב הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַתְּשׁוּבוֹת וְהַתְּמָדוֹת שֶׁבְעוֹלָם. וְלִדְלִי זֶה, כִּבְרָה הִיא הָאֵת מִתְרַצָּה לְאָכֹל מִמֶּה שֶׁיִּדְבַּל, לְלַבּוֹשׁ מִמֶּה שֶׁיִּכְסֶה עָרְוֹ וְלִשְׁכּוֹן בְּבֵית שֶׁתִּסְתִּירֶהוּ מִן הַפְּנִיעִים וְהִזְיָה פְּרִנְסָתוֹ עָלָיו וְלֹא הִיא צְרִיף לְהַתְנַצֵּץ לְהַעֲשִׂיר כָּלָל, אֲלֵא שֶׁלֵּב רְאוּת עֲצָמוֹ שֶׁפֵּל וּפְחִית מְרַצֵּיו מְכַנֵּס עֲצָמוֹ בְּעֵבִי הַקְּ הוֹאֵת וְאִין קִץ לְכָל עֲמָלוֹ. עַל־כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (אֲבוֹת ד. כ.ו.): "הַקְּנָאָה וְהַתְּמָאָה וְהַקְּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם". וְהִזְיָרוֹנוּ (שם ו. ד.): "אֵל תִּבְקֶשׁ גְּדֻלָּה מִתְּמָוֹד קְבוֹד". כִּפְּמָה הֵם שֶׁמִּתְעַנִּים בְּרָעָב וַיִּשְׁפִּילוּ עֲצָמָם לְהַתְּפַרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וְלֹא יִתְעַסְקוּ בְּמִלְאָכָה שֶׁ תִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת בְּעֵינֵיהֶם מִיִּמְרָתָם פֶּן יִמְעַט כְּבוֹדָם. לְךָ הוֹלְלוּת גְּדוֹל מִזֶּה? וְיוֹתֵר יִרְצוּ בְּבִשְׁלָה הַמְבִיאָה לְשַׁעֲמוֹם וְלִדְלִי. זִמְמָה וְלִדְלִי גְּזֹל וְלִדְלִי כָּל גּוֹפֵי עֲבֹרוֹת לְהַשְׁפִּיל מַעְלָתָם וְלְהַקְּבוֹד כְּבוֹדָם הַמְדָּמָה. וְ

יֵאָדָר הַדְּבָר הַזֶּה לֹא שֶׁב יִדְבְּעוּ מִדְּרֹכֵי דַעְוָה טַיִי אֲדָר אֲדָר ר' אֲבָא אֲדָר שֶׁנֶּפְשׁוֹ הִקְבִּיָה לִירְבֵּעַם בְּכַנְרוֹ וְאָמַר לוֹ חוֹר כִּךְ וְאִנִּי וְאֲחֵרָה וְכֵן יִשִּׁי נְמִיל בְּגַן עֵדֶן, אֲמַר לוֹ מִי בְּרֵאשׁ בֶּן יִשִּׁי בְּרֵאשׁ אִי הִבִּי לֹא כִּיבֵרָה ר' אֲבָדוֹ דְּהַרְגִיל דְּהִיָּה לִי

(כט) וְיִקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת. [32] מֵאִין יָדַע, אֲבָל הִכִּיר בְּעַצְמוֹ שֶׁאִפְסוּ כְּחוֹתָיו וְרִצָּה לְצוּוֹת עַל יוֹסֵף אֲבָל לֹא הִיָּה חוֹלָה, וְאֲחִיכִי חָלָה וְהוֹגֵד לְיוֹסֵף: הִנֵּה אֲבִיךָ חוֹלָה. 33. וְכֵן מְצִינוּ בְּדוֹד: וְיִקְרְבוּ יְמֵי דוֹד לְמוֹת, 34. כִּי הִרְגִישׁ בְּעַצְמוֹ כֵּן, וְזוֹהָ אָמַר: הִנֵּה אֲנִכִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ [32]. וְעַל דֶּרֶךְ הַפֶּשֶׁט מִה שֶׁהוֹכִיר "יִשְׂרָאֵל" וְלֹא אָמַר: יְמֵי יַעֲקֹב לְמוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּתַחֲלָה: וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב, וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב. מֵעַת שֶׁקְּרָאוּ הַקְּב"ה בְּשֵׁם, יִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לוֹ: לֹא יַעֲקֹב יֵאָמַר עוֹד שֶׁמֶךְ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, 35. הַפְּרִשְׁוֹת נוֹהֲגוֹת כְּמִנְהַג הַזֶּה לְקְרוֹתוֹ פַּעַם יִשְׂרָאֵל, פַּעַם יַעֲקֹב, כִּי מִה שֶׁאָמַר: לֹא יַעֲקֹב יֵאָמַר עוֹד שֶׁמֶךְ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל, אִין זֶה מְנִיעָה אֲלֵא שִׁיְהִיָּה שֵׁם יִשְׂרָאֵל עֵיקַר וְשֵׁם יַעֲקֹב טַפֵּל לוֹ, 36. גַּם זֶה הַפְּרִשָּׁה נוֹהֲגַת הַמְנוּחָה הַזֶּה: וַיִּגַּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בֶּןךָ יוֹסֵף, וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל, 37. וְאָמַר עוֹד: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֶל שְׂדֵי, 38. וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף, 39. וְכַתִּיב עוֹד בְּסוֹף הַפְּרִשָּׁה: וַיִּכַּל יַעֲקֹב לְצוּוֹת אֶת בְּנָיו, 40. וַיְחַנְטוּ הַרּוּפָאִים אֶת יִשְׂרָאֵל, 41. וְעַל דֶּרֶךְ הַשְּׂכָל מִה שֶׁהוֹכִירוּ הַכְּתוּבִים בְּפִרְשָׁה זֶה פַּעַם יַעֲקֹב פַּעַם יִשְׂרָאֵל הַכֵּל בְּהַשְׁגָּחָה וּבְכוֹנֵה יְדוּעָה, כִּי שֵׁם "יַעֲקֹב" נֹאמַר עַל מְדוֹת הַגּוֹף בְּעֵינֵי הַגּוֹף בְּעוֹה"ו, כִּי מִה שֶׁנִּקְרָא "יַעֲקֹב" עַל שֵׁם: וַיְדוּ אַחַת בְּעַקֵּב עֵשׂוֹן, 42. וְשֵׁם, יִשְׂרָאֵל, נֹאמַר עַל מְדוֹת הַנֶּפֶשׁ, הוּא שְׂכַתוֹב: כִּי שְׂרִית עִם אֱלֹהִים, 43. וַיְדוּעַ כִּי עֵקֶר הַכּוֹנֵה בְּמְדוֹת הַנֶּפֶשׁ וְלֹא בְּמְדוֹת הַגּוֹף, מִכָּל מְקוֹם אִי אִפְשָׁר לוֹ לְאֹדֵם לְעַקֵּר לְגַמְרֵי מְדוֹת הַגּוֹף וְשֵׁלֵא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כִּי לֹא יוֹכֵל לְחַיֹּת זוּלָתָם, אֲבָל הַכּוֹנֵה לְחַיֹּת הַנֶּפֶשׁ עֵיקֶר וּמְדוֹת הַגּוֹף טַפֵּל, וְזוֹהוּ שֶׁאֲרֹז"ל, 44. לֹא שִׁיעֵקֶר שֵׁם יַעֲקֹב מִמְקוֹמוֹ אֲלֵא שִׁיְהִיָּה יִשְׂרָאֵל עֵיקֶר וַיַּעֲקֹב טַפֵּל לוֹ, וְכֵל מִי שֶׁעוֹשֶׂה מְדוֹת הַגּוֹף עֵיקֶר וּמְדוֹת הַנֶּפֶשׁ טַפֵּל שֶׁהִיא עֲבוּדָת ה' יִתְבָּרַךְ, הִנֵּה הוּא מְמִית אֶת נַפְשׁוֹ, וְזוֹהָ אָמַר דוֹד: אֲכַלּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ כָּל דְּשֵׁנֵי אֶרֶץ לְפָנָיו יִכְרַעוּ כָּל יוֹרְדֵי עַפְרָה וּנְפִשׁוֹ לֹא חִיָּה, 45. קְרָא, "דְּשֵׁנֵי אֶרֶץ" הַנִּמְשָׁכִים אֲחֵר

(5) ל' ק' ק' ק'

הַתְּאוּרָה, כִּי הֵם הַמְּחַזְקִים בְּמֵדַת הַגּוֹף וְעוֹשִׂים אוֹתָם עֵיקֶר וְעוֹשִׂים עֲבוּדָת הַשֵּׁי טַפֵּל, וְזוֹהוּ הוֹכִיר תַּחֲלָה: אֲכַלּוּ, וְאֲחֵר כֵּךְ: וַיִּשְׁתַּחֲווּ. לְפָנָיו יִכְרַעוּ כָּל יוֹרְדֵי עַפְרָה, אִין כְּרִיעָה זֶה לְשׁוֹן הַשְּׁתַּחֲוִיָּה אֲלֵא לְשׁוֹן הַשְּׁפִלָּה, מִלְּשׁוֹן: כְּרַעוּ וּנְפִלוּ, 46. כְּלוֹמֵר יַעֲנִשׁוּ וַיִּרְדּוּ לְעַפְרָה לְפִי שֶׁאִין אֲחֵר מִמֶּה מִשְׁתַּדֵּל לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשׁוֹ. וְכֵן דֶּרֶךְ הַכְּתוּבִים לְהוֹכִיר "יַעֲקֹב" אֲצֵל הַעֲבִינִים הַחֹמְרִים וְהַדְּבָרִים הַמְּרַכְבִּים הַגּוֹפְנִיִים, וְ"יִשְׂרָאֵל" אֲצֵל הַדְּבָרִים הַפְּשׁוּטִים הַדְּקִים הַזְּכִיִם וְהַרוּחָנִיִים, וְזוֹהוּ

(6) כִּתְבָה סוֹכֵר יֵשׁ רַבְסָל

וְיִדְלִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, פִּירְשִׁי לְמַה פִּרְשָׁה זֶה סְמוּמָה מְכוּוֹן שִׁמְת יַעֲקֹב כִּסְתָמוֹ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִלְּמַת הַשִּׁיעֵבּוֹד וְהוּא מִהַמְדַרֵּשׁ וְכַבֵּר נִתְקַסּוּ הַלֵּא כִּיז שֶׁאִי מִן הַשְּׂבָטִים הִיָּה חֵי לֹא תַחֲחִיל הַשִּׁיעֵבּוֹד וַיֵּשׁ לְדַקְדַּק עוֹד בְּלִשׁוֹן רַשִׁי אֶהוֹסִיף עַל דְּבָרֵי הַמְדַרֵּשׁ כִּסְתָמוֹ עֵינֵיהֶם וְלִבָּם מִלְּמַת הַשִּׁיעֵבּוֹד וּבְמַדְרֵשׁ אֲמַר סָתָם מִשְׁמַת יַעֲקֹב תַּחֲחִיל הַשִּׁיעֵבּוֹד וְרַשִׁי הוֹסִיף עֵינֵיהֶם וְלִבָּם מִלְּמַת הַשִּׁיעֵבּוֹד וְכִי כִי שְׂכִי מִינֵי גְלוּת יֵשׁ גְלוּת הַנֶּפֶשׁ וְגְלוּת הַגּוֹף כִּי מֵעַת אֲשֶׁר גָּלִינוּ מִמִּצְרַיִם בְּעוֹה"ה אֲבָנוּ מְפוֹזְרִים עַל אֲרֻבַּע כַּנְּפוֹת הָאָרֶץ כְּמַה גְּזִירוֹת עֲבָרוּ עַל רֵאשִׁיבֵי ר"ל וְעֵינֵין גְלוּת הַנֶּפֶשׁ בְּהִזְיוֹתֵינוּ עַל אֲדַמְתֵינוּ הִיָּה לְנוּ מְקַדֵּשׁ כֵּהֵן וְכִבִּיא וְהִיָּה קִיּוֹם תּוֹרַתָנוּ בְּשִׁלְיִמוֹת וּמֵעַת חֲסַרְנוּ כָּל אֲלֵה הַתּוֹרָה נִתְמַעֲטַת בְּעוֹה"ה וְהוֹלְכַת עֵשֶׂר מַעֲלֹת אַחֲרוֹנוֹת וְכַמֵּה מְנוֹת שֶׁאִין כוֹהֲגַת בְּזוֹה"ו וְכַבֵּר אַחֲזִיל כָּל הַדֵּר בְּחֻז"ל כְּמִי שֶׁאִין לוֹ אֲלֵקָה, וְהִנֵּה שְׂכִי מִינֵי גְלוּת אֲלוֹ הַנִּסְיוֹן יִלְמַדֵינוּ שִׁמְחַנְדִים זֶה לְזוֹה כְּשֶׁנִּי אֲרוֹת וְכַעֲיִן שֶׁאֲחֻז"ל כּוֹזֵרָא וְעַקְרָבָא מַה שְׂטוֹב לֹאֵה מִזִּיק לֹאֵה כִי בְּעַת שֶׁחֲבַבְד בִּיתָר שֶׁאִת, שִׁיעֵבּוֹד הַגּוֹף וְאֲבָנוּ מְסוּבָלִים בְּמַסִּים וְאֲרִינוֹנוֹת מִתּוֹעֵב בֵּין הָאוֹמוֹת אִין אִין קָרְבַן הַדַּת כִּי כִי וְכֵל אִישׁ יַעֲמוּד עַל מַשְׁמַרְתּוֹ לְשִׁמּוֹר מַשְׁמַרְתּוֹ הִי וְלֹא יַעֲלֶה עַל דַּעַת בְּכִי לְאֲמוֹר נִהְיָה כְּכֵל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֵינוּ לְאֲכֹל וּלְשָׂחִית עִמָּהֶם וְלַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְהַסְּפוֹךְ הוּא כִי בְּכַבְלוֹת גְלוּת חֲחֵרִים בְּתַשׁוּבָה וּמַשְׁפָּטִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאִם כִּי בְּכִי אִישׁ לְשִׁמּוֹר הַדַּת וְלִקְיִים מְנוֹתֶיהָ כְּמוֹ בְּאֶרֶץ הַקְּדוֹשׁ אֲבָל כָּל מַה לְאִפְשָׁר עוֹשִׂים וְאוֹנוֹם רַחֲמַנָא פְּטִירֵיהּ, אֲבָל עַם הִי כוֹתֵן לְעַמּוֹ חֵן וְחֶסֶד לְפָנָיו מְלָכִים וְשִׂרִים כִּי יִחֻנְנוּ אוֹתָנוּ וְיִקְלֵנוּ מֵעַל לְאֲרָנוּ עוֹל גְלוּת וְהַמַּסִּים אִין מַתְחִילִים לְהַקֵּל עוֹל תּוֹרָה מַעֲלֵיהֶם וְאוֹמְרִים כִּהִיָּה כְּכֵל הַגּוֹיִם וְנִתְמַעֲבַר עִמָּהֶם כָּל הַאִפְשָׁר לְמַעַן יִכִּירוּ שׁוֹנְאֵינוּ וַיְדַעוּ כִי אֲבָנוּ חַפְזִים לְקַרֵּב אֲלֵנָם כֵּן הַנִּסְיוֹן יִלְמַדֵינוּ וְהִנֵּה לֹא תַחֲחִיל הַשִּׁיעֵבּוֹד בְּמַצִּינֵים כִּיז שֶׁהִיוּ הַשְּׂבָטִים בְּכִי יַעֲקֹב חִיִּים וְהִיוּ סְפוּכִים וְחַשׁוּבִים בְּעֵינֵי מִצְרַיִם בִּיתָר שֶׁאִת וְהִיוּ קְרוֹבִים לְמוֹלֵךְ וְשִׂרִים, אֲבָל זֶה סִימָא עֵינֵם וְלִבָּם כִּי טוֹב לְדַמּוֹת לְמִצְרַיִם לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם בְּחַשְׁבָּם כִּי עוֹ"ו יֵאָבְדוּ הַמִּצְרַיִם אוֹתָם

(7)

ביותר ולא ישמעבדו עמהם לעולם וע"י מחשבה זאת רפו ידיהם מאמונת אבותיהם ואם
 כי שצטי יה בודאי בעמס עמדו בצדקתם אבל הלא נודע שכמת יעקב כבר היו ס'
 רבוא ובניהם אלו לא הלכו בצדקם בחשבם מאחר שמת יעקב ויתחילו לשעבד עמהם
 ע"כ עשו תחבולות שיהיו נחשבים למארים וזהו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל כלומר
 שנחשבו עיני שכלם וכמ"ש חז"ל עינא ולבא סרסורי לעבירה עין רואה ולב חומד כן
 הלכו חשיכה מלאת השיעבוד שלאגו שימעבדו עמהם בקשות לאחר שכבר התחילו צרכות ולכן
 מרומן זה בסתימת התורה כי ע"י"י ה"י גרעון הדת והאמונה וחזי מה לבסוף שהיו עע"ז ובטלו
 מנות מילה, והנה מה גרם סתימת עינם ולבם בתורה ממך שהיו תחלה חסובי וכבדדי במארים
 אבל אחז"ל ראויי ה"י יעקב לירד בשלשלאות של ברזל וכו' וא"י ה"י ראוי שיבואו מיד בניבד
 הגלות והיו מרוחקים לקצה האחרון מן המארים ונקוים בעיניהם כלבסוף לא ה"י עולה על
 דעתם להתדמות להם מלעזוב אמונת אבותם ולא ה"י סתימת עינים כלל, ושפיר מרומן
 סתימה זו בויחי יעקב מאחר שחי יעקב בארץ מצרים שקט ושאנן זה גרם סתימת
 יעקב נסתם עיניהם ולבם מלאת השיעבוד שגרם להם ויחי יעקב וא"ש:

8
מאמר
ע"י

ונראה שענין זה מדויק מאד בפסוקים
 אלו, דלכאורה מדוע מזכיר יעקב אבינו
 בדבריו פעמיים ענין "ארץ כנען", עיין
 בפסוק ג': נראה אלי בלוח בארץ כנען, ושוב
 בפסוק ז': מתה עלי רחל בארץ כנען וגו',
 ובשלמא מה שכתב כן בפסוק ג' היינו משום
 שמצינו לוח אחרת בארץ אחרת⁵; גם אפשר

מפני שהוא קראה בית אל וא"כ צריך לציינה
 היטב, ועל כרחך אנו צריכין לזה שגם
 בפרשת וישלח [ל"ה פ"ו] כתוב: ויבא יעקב
 ללוח אשר בארץ כנען היא בית אל וגו', אבל
 מדוע הוצרך גם בענין מיתת רחל לחזור שוב
 ולומר בארץ כנען?

ונראה שיעקב רצה להדגיש להם
 ששורשם ומקורם אינו בארץ שנולדו בה
 אלא דוקא בארץ ישראל, והיינו לפי שמצינו
 בספר נחמיה [ב' פ"ג] שכשרצה התרשאת
 לקבל רשיון לבנות את ירושלים אמר: מדוע
 לא ירעו פני אשר העיר קברות בית אבותי
 חרבה ושעריה אכלו כאש גו' אם על המלך
 טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל
 יהודה אל עיר קברות אבותי ואבננה וגו',
 הרי שעיר קבורת האבות מחכת את המקום
 על בניהם, ולכן כשרצה יעקב שמנשה
 ואפרים, שנולדו בארץ מצרים, ידעו
 ששורש ומקור מחצבתם הוא בארץ ישראל,
 חזר וביאר להם שמקום קבורת רחל הוא
 בארץ כנען, ושם הוא גם מקומם בעתיד,
 ודו"ק.

ואפשר שזהו שגרם להם לבני אפרים
 לטעות ולהקדים את חשבון הקץ קודם זמנו
 שלשים שנה⁶, מפני שקושי השעבוד היה
 אצלם ביותר, מפני שהם היו מרגישים עצמם
 כתושבים גמורים, שהרי אביהם נולד בארץ
 מצרים, והיה קשה עליהם הרגש הזה שזרים
 הם; הללו שאביהם החיה את הארץ ואת
 תושביה, שהנהיג חקים טובים וישרים בארץ

ואולי י"ל, דבאמת קשה איך לא ירא
 יעקב שיקפידו האחים שיכרך בברכה
 מיוחדת את בני יוסף — מה שלא עשה לכל
 בניו, וכמו שהקשו חז"ל [מגילה ט"ז ע"א]
 לענין בנימין שקבל חמש חליפות בגדים.
 והנראה לי, דבני יוסף הוצרכו לברכה
 מיוחדת מפני שנולדו בארץ מצרים בארץ
 טמאה, ולא ראו ביתו של יעקב, והיה ירא
 שמא יטמעו בין הגוים בזמן גלותם, ולפיכך
 היה צריך יעקב להכירם כבניו ממש, כראובן
 ושמעון, וזהו מה שדקדק יעקב לומר: ועתה
 שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים גו'
 כראובן ושמעון יהיו לי, היינו מכיון שהם
 נולדו בארץ מצרים לכן אני צריך להכיר
 אותם כראובן ושמעון.

ולפי זה נראה שאפרים היה צריך
 להכרה זו יותר ממנשה, שאם נבוא להשקיף

על שמותם נראה כי מנשה נקרא על שם "כי
 נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי",
 כי עדיין היה חי בזכרונו בית אביו, משא"כ
 [כשנולד] אפרים כבר הרגיש עצמו כתושב
 והודה לה' על שהפרהו בארץ זאת³, וגם
 השמות מוכיחין, כי אם נעיין נראה שמות
 מצרים היו כמו פרעה: פוטיפר, פענח,
 [צפנתן], וגם שמות שפרה ופועה, שארז"ל
 שהם יוכבד ומרים, ואיך קוראם כלשון
 שפרה ופועה, ועל כרחך שפרעה כינה אותם
 בשמות מצריים, הרי דבשמותיהם היו מצוי
 הפ"א והרי"ש והע"י⁴, ולפ"ז שם אפרים
 היה שם מצרי, והיה צריך יותר למה שעשה
 יעקב שיהיו כראובן ושמעון, וגם משום זה
 היה צריך אפרים להיות רגיל בכית יעקב
 וללמוד תורה בביתו, שהרי מנשה ידע לדבר
 לשון הקודש, שהרי היה מליץ בינותם לדברי
 רז"ל [לעיל מ"ב פכ"ג ברש"י], ודו"ק.

"יהודה אתה יודוך אחיד - פרע רבץ באריה וכלביא".

1 בין במובן החמרי ובין במובן המוסרי יש הבדלים בין השפעת מצבו של האדם על האדם עצמו. במובן החמרי יש אשר אם מצבו של האדם ירוד ומדוכא, הוא מתיאש ונופל בעצבות ו"מרה שחורה" ובאולת-יד, ויש שהוא תמיד אמיץ לב ויודע להתגבר על כשלונותיו, וכמליצת אבן-עזרא: "זהו רוב על אסונו". והרבי מקוצק אמר פעם על ההלכה ש"יאוש קונה באבדה: הרי זה - אמר - עונש לבעל האבדה על שנתיאש. אין אדם צריך להתיאש לעולם.

וכן במצב של אושר ועושר. יש אשר מצב זה משפיע על האדם להתייהר ולהתרברב ולהתגאות, בחינת "פחי ופעם ידיו" וכו', ויש להיפך שכל מה שמקבל יותר חסדים וטובות וישועות יותר הוא מרגיש שאין

11 הוא זכאי לכך. וכמו שפירשו דברי יעקב: "קטנתי מכל החסדים", מכל מה שהושפע עליו חסדים יותר הרגיש יותר את קטנותו הוא.

ואף במובן המוסרי כך. יש אשר אם האדם מרגיש כי מצבו המוסרי ירוד ושפל הוא מתיאש ונופל בעצבות וחושב שאין לו תקנה, ויש להיפך: יודע הוא שלעולם לא ננעלו דרכי תשובה לפניו, וכי אפילו אם יתשוב אנוש ער-דבא" בכל זאת יותאמר שיבו בני-אדם".

וכן אם האדם חושב שהוא בדרגה מוסרית גבוהה יש אשר זה עצמו גורם לצבחות הרוח וליהירות כלפי אחרים, ויש להיפך: דוקא מפני שהוא מרגיש כוחותיו הנעלים הוא מרגיש את עצמו לעניו ושפל, שהרי בכוחות כאלה היה יכול להגיע יותר ויותר משהגיע, ודוקא משה רבנו, שעליו נאמר "ותחסרהו מעט מאלקים", דוקא עליו נאמר "יהאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על-פני האדמה", כי חשב ש"כל האדם אשר על פני האדמה" אילו ניתנו להם כוחותיו הוא, היו יכולים להשיג יותר משהשיג הוא.

2 "פרע רבץ באריה וכלביא" יש לו שני מובנים: א) אפילו בשעת ש"כרע, רבץ" והיה בשפל המדרגה, בכל זאת אף פעם לא התיאש, אלא גם אז התעורר ב"אריה וכלביא" ב) אפילו בשעה שהיה "כאריה וכלביא", בתכלית הגבורה, בכל זאת היה "כרע, רבץ", התנהג בענוה ובשפלות.

3 ו"יהודה אתה יודוך אחיד". זכה יהודה מכל השבטים, שעם ישראל נקרא על שמו הוא: "יהודים". ואותה התכונה של "פרע רבץ באריה וכלביא" בשני המובנים נשתרשו בעם ישראל כולו: "יהודה אתה יודוך אחיד".

1 ואח"כ קמים מלכים חדשים ואינם מזכירים אחת מזכויותיו, ובניו הרי הם זרים שאין להם שום זכות קיום בארץ, ומוסרים בתי החנוך שלהם שהיה כאן מלפנים מלך א' צפנת פענח שמו, והיה עברי שכא לכאן כעבד, ואח"כ בשביל הזהב הרימוהו המושלים הקדמונים עד מדרגת משנה למלך ומושל בכל ארץ מצרים, והלה הביא את כל בני משפחתו הנה, והם הם שונאי האומה ומצפים לעת מלחמה ומתחררים ריב בינינו 11 לבין שכנינו, ואז לכשיעלה בידם לקרוא מלחמה בארץ יתאחדו עם שונאינו וילחמו בנו ועדיין בני בניו של אותו המושל קיימים! ואיפה הנהו הסכלן הזה והסכל הזה שיכול לעמוד בפני זלזולים כאלה, וזה גרם להם לטעות בחשבונות.

ולפיכך נקראים הם בני אפרים, שבאמת היו בני בניו ומשפחות אחדות ואמאי תלה להם בשם אביהם הראשון, אלא שכאן רמזו לנו חז"ל את עילת הדבר, שדחקו את הקץ מפני שהיו בני אפרים, כלומר מפני שאביהם היה תושב מצרי שנוולד שם כבן מלך, והם דימו שיוכלו לצאת ככה וגבורה שבידם, אבל הרגום אנשי גת ועצמותיהם היו מוטלים עד שבא יחזקאל הנביא והחיה אותם.

10
נתק סופר
סוף הספר משה

במדרש פי' ז' קשה וזוונותיו של אדם כקריעת ים סוף שנאמר לגזר ים סוף לגזרים וכאשר נותן לחם לכל צער ל"ל עמי דמיון זה לחם, וכל הקצ'ם ופרנס כ"א ואחד צעתו וזונו וכדאנוני חז"ל צע"ס כחוצות דלתת לכלס צעתס לא כאנוני רק צעתו שנותן לכל אחד צעתו עזה וכלים צעקק לעני זה צפירות דגן ופירות לכ"א כצלריך זה השגחה פרטית על כל אחד ואחד, והנה ה' עשה ניסים לאזנותינו צוולרים והי' הכל צכללות לאזנה ישראלית וכן ה' כס קריעת ים סוף דאנוני צוולרים לגזרים כפי צענו וצננו וכל עיני פירות ונגרות כפי צענו ליוכקי עדים ועוללים, זה כעין כס הכרנסה שהוא צהשגחה פרטית והיינו קשה וזוונותיו של אדם כק"ס וכס"ל וזוונותי דכתיב לגזר ים סוף לגזרים וכתיב נותן לחם לכל צער היינו לכ"א צפייע יסודי וכן ה' צק"ס לגזרים הרנה: